

ՍՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

Abréger les travaux c'est prolonger
la vie. — Duployé.

Մարդս՝ հաւատարիմ իւր 'ի բնէ ստա-
յած սկզբանց՝ դարուց 'ի դարս կը ճգնի
թեթեցընելու աշխատութեան լծոյն ծան-
րութիւնը, զիրացընելով անոր միջոցնե-
րը. և այս սկզբնական բերմամբ՝ ինչպէս
այժմ կենդանեաց կամ մարդկանց ուժոյն
տեղ չողոյ բռնութիւնը փոխանակած է,
և ուր հնար է չողոյ տեղ մագնիսական և
իլեկտրական զօրութեամբ կը գործէ, այս-
պէս նաև 'ի սկզբանէ հետէ հնարադիտու-
թեամբ մեքենայից՝ ջանացեր է միշտ թե-
թեցընել իւր անձնական կատարելիք աշ-
խատութիւնն: Հոս մեք 'ի նկատի կ'ուզեմք
առնուլ միայն վեր 'ի վերայ տեսութեամբ՝
մարդոյս այս ընդաքոյս բերման յառաջա-
դիմութիւնն 'ի գրութեան մասին: Յիրուի,
դարուոր կենաց հիասթափ յիշատակներ
են այն եգիպտական և ասորա-բաբելոն-
կան արձանագրութիւնք, զորս ժամանա-
կին յանգուզն երևակայութիւնն և ձեռ-
քերն ուղեր են բուրգբուր և անխորտո-
կելի ժայռերու վրայ գրուիլ, իբրև անմա-
շխի յանրժական յիշատակ նախնեաց քա-
ղաքործութեանց առ յետագայ սերունդս
մարդկութեան: Բայց որչափ անձինք ար-
դեօք պիտի կարողանային սոյնպիսի աշա-
ւոր ձեռնարկի մը զօրութեամբ յող-
թելով՝ գերեզմանէն անդին ևս ապագայից
հետ խօսիլ, հաղորդակցիլ և անոնց մասց
հետ ապրիլ, անշուշտ կամ մեծագործ փա-
րաւոն մը, կամ Վստրեստանի փառհեծան
յաղթանակող աշխարհակալ մը, կամ խա-
րայեղեան բանակին առաջնորդող մշտա-
յաղթ զօրավար մը, և կամ առասպելաւան
զին Շամիրամայ նման ժամանակին զիւց-
ագնուի մը: Իսկ այլ ամենայն գերագոյն
խմաստնոց մտացն և հոնճարոյ ստեղծա-
գործութիւնք, որք փոխանակ անտափ պար-
ծանաց և արիւնեռուշտ յաղթանակաց՝ պի-
տի աւանդէին մեզ՝ մեր նախնեաց ընտա-
նեկան կինաց քաղցրութիւններն և զառ-
նութիւններն և անոնց մտաւորական զար-
գացման արգասիքները՝ իսպառ լուծթեան

մէջ պիտի թաղուէին: Բայց ոչ. մարդս
նման առուակի մը՝ որ լերան մը բարձր գա-
գաթէն վար իջնելով՝ տեղի կու տայ ար-
գելիչ ժայռերու, և իւր ընթացքը փոխե-
լով՝ զիրազոյն ճանապարհէ մի վար կը
սահի, մարդս՝ գծուարութեան դէմ՝ պա-
տերազմելէն աւելի՝ ընդհանրապէս կ'ընտ-
րէ խոյս տալ անտի՝ երբ կարող է. փոխա-
նակ ժայռեր և կարծր վէմեր ընտրելու իւր
զաղափարաց առանդապահ, 'ի գործ կ'ածէ
առ ոյն՝ թրծուն աղիւսներ և ծառոց կե-
ղևներ, թէպէտ և չլինին սոքա այնքան եր-
կարակեաց՝ որչափ առաջինքն. սրով դա-
րուց յառաջդիմութեան հետ գրութեան
եղանակն ևս զիրանալով՝ մեհնարորդմ
քանդակաց և սեպածե բեհագորաց անդ՝
կը փոխանակեն աղիւսաց կամ մետաղա-
կան տախտակաց և պապիրոսաց գրուած-
ներն. և յայտ է որ մարդկութիւնն անգամ
մի այս նիւթոյ փոփոխման առաջին քայլն
առնելով՝ պիտի ջանար հետզհետէ զիրա-
ցընել գրութեան ենթակայն, մերթ ընտ-
րելով զտեկեան, մերթ զմագաղաթս, մերթ
բամբակեայ գործուած թուղթն, մերթ մե-
տաքսեայ կամ բրնձեայ շինուած ենթա-
կանք, մինչև մեր օրերուս սովորական
թղթոյ զիրութեանն և ազնուութեանն
հասնելով. և այս՝ ըստ կազմածոյ ենթա-
կայի գրութեան:

Ղոյրիք պիտի նշմարենք նաև ըստ ոճոյ
կամ ձևի գրութեանն եթէ ականարկ մի
ձգենք եգիպտական խորհրդական նշա-
նաց՝ առ տոսկաւ տոսկաւ այլադիւրացու-
թեանն 'ի սեպածե գրութեան, 'ի փոխե-
կեան, յերայայական և 'ի համօրէն սեմա-
կան լեզուայ նշանադիրս, որք զեռ ևս ի-
րենց անկիրնաւոր ձևերով՝ յիշեցնել կու
տան նախկին բեհագորաց ծնունդ լիճե-
նին:

Ուրիշ նշանաւոր երեւոյթ մ'ալ 'ի գրու-
թեան մասին սեմական լեզուաց՝ կը ներ-
կայանայ մեր առջև, այսինքն ձայնաւոր
նշանաց տարագրութիւնն. յորմէ և բառի

մը զանազան կերպով հնչումն՝ անխոփոխ մնալով միայն ռազմաճայններն։ Այս երևույթն էս՝ որքան և տրամաբանական հեռուանք մ'է լեզուաբանութեան մէջ, սակայն ոչ սակաւ պօռտարութիւն կ'ընծայէ զրաւոր լեզուի մը տարածուելուն և ընդհանրանալուն։ Ազգային լեզուին թէպէտ և 'ի բնէ զուրկ է սեմական լեզուաց այս յատկութենէն, և իւր քայրաթիւ հնդիւրոսիան լեզուաց համաճայն պահած է հնուց 'ի վեր իւր ծայնաւորաց գոյութիւնն 'ի զբրութեան, սակայն ինչպէս կ'երևի, Հազարացուց լեզուին մեր աշխարհին մէջ մուտ գտնելէն պինդ ունեցեր է նաև լեզուինս իւր քաղաքայնական կամ պատմապիւր գրութիւնն՝ նկատմամբ այլ տառին, և ուրեք ուրեք նաև ուրիշ քանի մի ծայնաւորաց։

Այս նշանաւոր երևութէն զատ՝ եթէ նաև վեր 'ի վերոյ ակնարկ մի տալ ուզենք մեր լեզուին գրութեան 'ի ձեռագիրս, պիտի տեսնենք՝ որ մեր հին տառերն ևս իրենց նախնական ձևոյն մէջ շատ հեռի պիտի չլինէին 'ի բնական զբութեան, որը յետոյ զարուց 'ի զարս փոփոխուելով՝ երկաթագիր, բոլորագիր, նոտագիր և չեղագիր գրութեանց ձև եղով կը ծառայեն մեզ ցայսօր ժամանակի։ Ե կրնանք իսկ առանց երկարելու յաւելուլ՝ որ թերևս մեր երկաթագիրն այնքան հեռի չլինի 'ի բնական ձևից՝ որքան այժման չեղագիրն 'ի նախնին երկաթագրոյն։

Ինչպէս ցատտ բամբակն կ'ուզենք հետևողել՝ որ զարուց 'ի զարս մարդկութիւնն ըստադատեալ 'ի յառաջագնէ՝ գիրութեանէ փոփոխակի հաղորդակցութեան բնականաց հնուարոր աշխարհաց, պէտք զգացիր է միշտ իւր գաղափարաց քաղաքութեանց ցիրազայն և արողագոյն ևս եղանակ մի նախկին քան զնախնիքաց ժամանակին գործածուածն. որով և նախնիք գրութեանց ցանկազգայիւ և բազմադրեալ ձևերն վերածուած են ամենապարզ և գիրազգիծ ձևերու։ Արդարև որ Յոյնն և Հրեանք մայիցին, Գերմանացիք և Հայն իւր հրեանագիր ձևաւորաց իւրաքանչիւր զարուց տառերը անանկով այսօր՝ պիտի չզգայ խորշումն անոնց անկանոն և խոշորագիծ ձևերէն, և որոց ընթերցումն իրեն համար յատուկ ուսման մը տալիս պիտի լինի։ Այս, առաւել կամ նուազ քաղաքակրթեալ ազգի մը գրութեան տոտերն՝ սակաւ կամ նուազ աստիճան գեղեցիկութեան կ'ընծայեն մարդկային ճաշակի, և թերևս գրութեան ոճոյ վայելչութիւնն՝ զոչք ընդ գիրասահութեան կարենայ մասամբ մի յայտարար նշան համարուիլ ազ-

գի մը ուսումնական զարգացման աստիճանին։ Վասն զի գործի մը որչափ աւելի գործածուի, այնքան ևս առաւել յղկեալ, փայլուն, կատարելագործեալ և 'ի զարգացման կը պահուի։

Իսկով միթէ այս անընդհատ յառաջագնէ մի թիւնն 'ի մասին գրութեան մեր օրերս հասած է իւր բարձրագոյն աստիճանի կատարելութեան, միթէ ստացած է լիովն այն արագութիւնն՝ զոր կը պահանջեն ժամանակն պարագայը, միթէ մինչ 'ի զնիք վերացեր և զգալոր տուած է առաւել ևս բարձրանալէ և կատարելագործուիլէ։ — յայտ է թէ ոչ որ առաջ տրամաբանաւոր և փորձառական գիտութեան գէմն ներաւելու՝ կարող է հաստատական պատասխան տալ։ Եթէ կարելի լինի մարդուս իւր գրութեան եղանակը հասասարել այն արագութեանն՝ որով միտքն 'ի վայրկեանի կը յղանայ բիւրաւոր գաղափարներ, այն ստան միայն լիովն գոհ լինելով պիտի գաղարէր մարդս 'ի փափաքանաց յառաջագնէն։ Բայց քանի որ այս գաղափարական նպատակէն դեռ շատ հեռի կը նըկատէ իւր արուեստը, պիտի ձգտի միշտ առ այն, պիտի անձնայ միշտ և հետամուտ լինի ինքնուրու եղանակ մի՝ որով եթէ կարող չլինի զբոլելու 'ի թղթէ՝ մտաց փախուստական արագապայաց գաղափարները, սակայն կարենայ գէթ զայնս բացատրող բնածիր գործարաններ, այսինքն լեզուի կամ խօսքին ձրից արագութեան հետեւի։

Եւ յիշուի, միթէ մեզմէ իւրաքանչիւրին հանդիպած չէ՝ շատ և շատ անգամ, որ մինչև ես գրիչն ինքս անց կը ջանայ գրողական 'ի թղթէ՝ մտաց գաղափար մը, ուրիշ մը միայն հասնելով միտքն նոր եկաւորին հետ վրաշաճ, անկատար թողու առաջնոյն քաղաքութիւնը. որոց բազմաթիւք ևս ետեւէ ետեւ իրեն չղթայի մը օգակներ յաջորդելով, կամ այն է՝ որ կը յուսահատեցնեն զգրողն ամփոփելու և կապակցելու զայն իրարու հետ, և կամ՝ որ շատ աւելի ստեղծ կը հանդիպի միայն հետ գրադրելով միսնինքն կ'անհետանան և կամ իրենց ըսկզբնական փայլը կը կորսնցնեն 'ի բացատրութեան։ — Դարձեալ, միթէ մեզմէ իւրաքանչիւրին հանդիպած չէ՝ շատ և շատ անգամ, որ եկեղեցեաց մէջ քաջախօս քարոզչի մը, աստիճան մէջ կրակոտ փաստաբանի մը, ժողովոց մէջ եռանդուն ճարտասանի մը, ճանտարանական կաճառաց մէջ իմաստուն բանախօսի մը հանճարէն բորբոքուած և մեր մտաց աշխուժով աւելի ևս վառուած՝ փափաքիք այն իմաստներն անբաժան հետերնիս կրել, և սակայն ձեռ-

քերինս անկարող տեսնենք այնպիսի արու-
գութեան մը հասնելով՝ փափաքածովս լը-
րացնելու։ — Դարձեալ, միթէ մեզիէ իւ-
րաքանչիւրին հանդիպած չէ՞ շատ և շատ
անգամ, որ գիրք մի կարդացած ժամա-
նակինս՝ փափաքած լինինք առանց երկար
ժամանակ կորսնցընելու՝ գաղտնաբերել
անկից վանողան գնդեցիկ և կարևոր հա-
տուածներն ՚ի թղթի, և սակայն ժամանա-
կին սղութենէն յաճախ անկատար կը թո-
ղունք կամբերնիս։ — Այլ դպրոցականն չի
բողձար ամէն վայրկեան՝ փոխանակ զա-
նազան գրոց անվերջանալի էջերուն մէջ
ընդերկար և գուցէ նաև անօգուտ անդ
թարթափելու, քով վարժակալի մը խօս-
ած դասերն ամբողջելու գիւրթեամբ,
որք ամբարանոց մ'են բազմաթիւ գրոց ա-
ւանդածին, և շատ անգամ՝ նաև սեփական
յատուկ գիտութեան և փորձոյ արդիւնք։
Բայց շատ երկայն պիտի լինէր խօսքերնս
իթէ կամէինք մէջ բերել աստ մի առ մի
այն ամենայն օգուտներն ու ծառայու-
թիւնները՝ զորս սղագրութիւնն միայն կա-
րող է կատարել՝ մարդկային անտեսա-
կան, քաղաքական և մտաւորական կենաց
բազմազգի կարօտութիւնները լեցընելով
ի գրութեան մասին. կարօտութիւնք՝ որք
կը մղեն զմարդ անխոնջ ընթացիւք յառա-
ջագիմելու իւր կոչմանը մէջ, որ է զարգա-
ցումն գիտութեան և արուեստի։

Այո՛, այս ամէն կարօտութեանց՝ սղա-
գրութեան արուեստն օր ըստ օրէ կատա-
րիւղործուելով՝ ջանացեր և յաջողեր է
դարման մատուցանելու՝ Բայց ինչ է ար-
դեօք այս արուեստն, ինչ նպատակ ունի,
երբ ծագումն առած է և մարդկային պատ-
մութեան մէջ ինչպիսի մասն ունեցեր է
մինչև մեր օրերը. ահաւասիկ չորս հար-
ցեր, որոց համառօտիւ պատասխան տա-
լով՝ կը փափաքինք գոհացընել զընթեր-
ցողս, որով միանգամայն անուղղակի կեր-
պով՝ մեր աշխատանաց կարևորութիւնը
ցուցանելու։

Սղագրութեան արուեստն ուրիշ բան
չէ՞ բայց և թէ կանոնաւոր գրութիւն մի՞
բոտ կարելոյն համառօտ ժամանակի մէջ
և փոքրագոյն ենթակայի միայ գրելու։
Այս տուած սահմանէս կ'իմացուի յայտ-
նի սղագրութեան նպատակն, որ է նիւթա-
կան և մտաւորական օգտութիւն մար-
դու։ Ժամանակն է գրամագլուխ, կը-

սննք սովորաբար, և սակայն ճրջափ քիչ
են այս պատրաստական գրամագլուխը
շահեցընողներն. գրագիր մը համար՝ սը-
ղագրութիւնն կը պարգեւէ իրեն իւր կե-
նաց եռապատիկ ժամանակը, թող այն
ուղղակի գրամական շահերն՝ զորս կրնայ
սղագիրն ձեռք բերել քաղաքական և գի-
տական տանիքց մէջ։ Բայց այս վերջին
շահն ոչ է ուղղակի նպատակ սղագրու-
թեան, ինչպէս բազմագոյնք թերեւս սխալ-
մամբ մտքերնին գրած լինին. այլ սղա-
գրութեան ազնուագոյն և միակ պաշտօնն է
օգնել զարգացման գիտութեանց՝ դիւրա-
ցընելով գրութեանց և հաղորդակցու-
թեանց միջոցները, և եթէ հնար է՝ որ մը
զանազան ազգաց սովորական այրտբնից
տեղ փոխանակելու, իրիւր հանրագոյն
կանոնաւոր գրութիւն մի։

Սղագրութեան արուեստին ծագումն,
ինչպէս յառաջ նկատուի ուղեցնիք, ու-
սումնասէր մարդկութեան հետ սկսած է,
անոր հետ յառաջագիմած, և իւր զարգա-
ցումն ստացեր է իմաստեղ ձեւքով, որով
յայտելի կ'ենքի՝ որ ոչ թէ գրամական շա-
հն ճիշդն եղած է ստեղծուելուն պատճառ,
այլ ժամանակին մտաւորական կարօտու-
թեանց պահանջն և ջանքն։ Սղագրութիւնն
յատուկ արուեստական կերպարանք զգե-
ցած է Հռովմայեցոց մէջ՝ Կիլիկոնի ժա-
մանակ և յատկապէս վերջնոյն Տիրոն ա-
նուն ազատագրին ձեռամբ, որով երբեմն
կոչուած է նաև Տիրոնեան արուեստ. բայց
Տիրոնի հնարած սղագրութիւնն ըստ կամս
սահմանուած նշաններով կը կազմուէր, ու-
րոց քոնի մը հազարաւոր թիւն՝ անհնարին
կը լինէր մարդուս յիշողութեան մէջ ամփո-
փուելու։ Սոյն արուեստն Յունաց մէջ ա-
ւելի կատարելագործուեցաւ քրիստոնէութե-
ան սկիզբները, մանաւանդ երկրորդէն
մինչև ցհինգերորդ դարուց մէջ, յորում
ժամանակի ինչպէս յայտնի է ՚ի պատմու-
թեանց՝ Արդիւնեւսի, Ոսկերիւսի։ Այսու-
սինովս և ուրիշ Ա. չարք ճառարտու-
թիւններն ՚ի սղագրաց կ'ամփոփուէին ՚ի
թղթի և ժողովրդեան մէջ կը տարա-
ծուէին. բայց նաև այս ամենայն ամփոփ-
ումներ՝ ազատ կամօք սահմանուած նշաննե-
րէն և կամ բառից կրճատութիւնք, ինչ-
պէս կը գտնուին նաև մեր ձեռագրաց
մէջ, որք և փակագիր կը կոչուին. օրինակ
իմն հետեւեալ սովորական եղածներն.

և. (և այլն), եր (գոր օրինակ), ք (այսինքն), ը (ըստ), ը (ընդ), Յ (աշխարհ), չ (որպէս), և.։

Սղագրութեան զարգացման արդիւնք ե-
ղան մեծապէս բարբարոս սղագաց անընդ-

հատ և սպականիչ արշաւանքներն յԵւրո-
պա և ՚ի քաղաքակրթեալն Արեւմտեան Ա-

որի, եղծանելով զգիտութիւնս և զգործութիւնս, և բռնութեանց ու հարստահարութեանց կեղերիչ լծոյն տակ նուաճելով ու մենէն տախտակաւ ազատաւոր զգիտութեանց անկողնին իրեն հետ գաւազանակ և անկողնին տախտակաւ անկողնին իրեն հետ գաւազանակ մ'է գրականական պատմութեան մէջ, որ մինչդեռ տալագրութիւնն գրութեան ասպարէզը ամփոփելով կարծես արգելք պիտի լինէր սղագրութեան վարդապետան, սակայն ընդհակառակն պատճառ է. դաւ անոր վերանորոգման: Անգղիա սկզբնական շարժիչ գտնուեցաւ այս զարգացման և զոգցելու խանձարորէք եղաւ սոյն արուեստին: Թէլլորի և Իսակովի իրգմանի ձեռքով հիմն դրուեցաւ այն երկրաչափական սղագրութեան, որով յետոյ ինչ ժամանակի մէջ պիտի տարածուէր ընդ համայնի Եւրոպայ, պիտի վերածուէր բազմաթիւ լեզուաց, և սոյն արուեստը կանոնաւոր դրութեան մի պիտի հաստատուէր: Բայց Թէլլորի դրութիւնն որչափ ալ կանոնաւոր էր, սակայն շատ հեռի էր այն արուեստին աստիճանէն՝ զոր կը կայանջնէին ժամանակին պարագաներն. ուստի հարկ եղաւ դարձեալ նոյն դրութեան մէջ մուծանել անթիւ բառ կամս համառօտութիւնն, որք արգելք եղան անոր զարգանալուն, առանց կորսեալու համար այն կատարելութեան՝ զոր կըցաւ ստանալ գերմանացի Քապլերի կապիւլալէրիկի դրութիւնն: Արեւմտեան արուեստը իրենք քան զանգղիական անգղիական դրութեան կը կայանայ դանդաղան կէտերու մէջ, յորոց զիստ որոնք են հետեւեալներն.

Կապիւլալէրիկի դրութիւնն իւր սղամուտները կը կատարէ՝ համաձայն իւրաքանչիւր ազգաց լեզուին քերականական, բառակազմական և ներքին յորինման մինչդեռ Թէլլորի դրութիւնն բոլոր կամս և շատ անգամ նաև անիմանալի սղամուտներ կը գործածէ:

Կապիւլալէրիկի դրութեան ուսումնն որչափ որ գծաւորին է քան զանգղիականին՝ ի սղգրան նորամուտին մը համար, սակայն արդիւնքն ու համաձայնութիւնն է. վասն զի կանոնաւոր սղմանց պատճառաւ՝ նոյն դրութեամբ գրուած մը ամէն տառն և ամէն սլագիրներէ՝ որ նոյն դրութիւնը գործածեն՝ կրնայ առանց ընալ գծաւորութեան մը կորագացել, սովորական տալագրի նման. մինչդեռ անգղիական դրութեամբ գրուածի մը բոլոր կամս եղած համառօտագրութիւններն՝ ինչ մը ժամանակ վրայ անցնելով շատ անգամ՝ նաև գրողին գծուա-

րութիւն կը պատճառեն կարգաւոր, թող թէ ուրիշ անձի մը:

Անգղիական նշանագրաց դրութեան կերպին մէջ մերթ յալ և մերթ ի ծախ կատարուելիք գրչին անընական և սովորական գրութեան անհամաձայն շարժումները՝ բոլորովին անհասկացել են կապիւլալէրիկի դրութեան մէջ, որ ըստ սովորական գրութեան՝ ամփոփուել է չորս սահմանագծերու մէջ և միշտ ծախէն դէպ յաջորդուն տուել կ'ընթանայ, ձեռագրութեան շարժման համեմատ:

Այս զիստոր առաւելութիւնն, թող ուրիշ ոչ նուազ կարևոր կատարելութիւններ, ինչպէս առաջի վայելչութիւն, նշանագրաց դրութեան իրեն և պարզութիւն, ծայնաւոր տառից խորհրդական գրութիւն, և այլն, պատճառ եղան կապիւլալէրիկի դրութեան որպէս արագ ծաւալման ամէն քաղաքականացեալ ազգաց մէջ, ինչպէս ի Գաղղիա, յԱնգղիա, յԻտալիա, ի Սպանիա, ի Ռուսիա, ի Կըրկին Ամբիկայս, ի Յունաստան, և այլն:

Վերջինչաւ այս ամէն տեղութեան մէջ կազմուեցան բազմաթիւ ընկերութիւններ՝ իւրաքանչիւրն իրենց կեցողական վարչութիւն մը հաստատելով, և իբրև համագործակցի կեցողն ճանաչելով Տրիգլայի մէջ գերմանական կայսերական կառնաւոր: Անհամար զրբեր և բազմաթիւ օրագիրներ կը հրատարակուին արդ յԵւրոպա և յԱմերիկա սոյն դրութեան նշանագրելով, և սղագրութեան ուսումնն անհրաժեշտ կարկէ մը դարձած է հիմա՝ ի զանազան տեղութիւն բարձրագոյն վարժարանաց մէջ, և ի համալսարանս՝ առանձին ուսուցչական գահէ արժանաւորութիւն իբրև պարտաւոր ուսումնի: Ոչ միայն դրութեանց իւր օգուտները կը մատակարարէ, այլ նաև ի գիշտութեան՝ բանական և պատարագմիկ նաւուց մէջ զօրաց իբրև անհրաժեշտ ուսումն սահմանուած է, որով կ'ընդունին իրենց հրամաններն և կը կատարեն փոխադարձ հաղորդակցութիւնք ի հեռուստ: Տեղութեանց ձեռակուտի և երեսփոխանական առեւտրի մէջ սահմանուեցան գործիւնք՝ սղագրելու համար, յորոց միայն ստորագրութիւնն և պատկերը ներկայացուցած ենք Վաղմալիպիա նախընթաց հատորներուն մէջ (Հատոր Խ, էջ 232). համառօտ ըսելով, այժմ սղագրութեան Եւրոպայի մէջ իրեն բաղմաթիւ քարոզչներն ունի, որոց նպատակն է իսպառ ընդհանրացնել զայն ամենայն ազգաց մէջ և սովորական գրութեան պաշտօնը յանձնել սղագրութեան ձեռքը, և ինչպէս արարա-

կան նշաններն 'ի թուաբանութեան' այսպէս նաև համագգային գրութիւն մի հաստատել սղագրութեամբ փոխանակ բազմազգի այրուբնից իւրաքանչիւր աղգաց:

Իտալիոյ մէջ սղագրութեան այս եռանդուն կուսակիցներէն մին, աննուական և գիտուն երիտասարդ մը, նաւական զինուորութեան սպայ և սապետական չքանշանով պատուեալ սղագրութեան վարժուպետ, Պ. Ուկար Կրէքայ, որ հիմնադիր և գլուխ է Նէապոլի սղագրական Պարբենդական - կաճատիկ, իւրախոյս տուաւ մեզ, շնորհելով իւր ձեռնտուութիւնն՝ վերածելու այս կապելապէրիկի գրութիւնը և հայկական լեզուի, յորդորելով նուագագոյն յառաջագէտ՝ չգտնուելու նաև յայսմ՝ մասին զարգացման՝ աղգի մը՝

որոյ գործունէութիւնն և 'ի լուսաւորութիւն դիմելու փառքն և յարմարութիւնն 'ի մտաւորական ձիրս' գինքը քաղաքակրթեալ աղգաց սիրելի և յարգելի ընծայել է: Մեք իրեն և մեր փափաքանաց համաձայն գործելով՝ կը հրատարակեմք նախ 'ի Նանդիսիս մասն առ մասն մեր վերածունքն՝ Հայկական - Սղագրութեան, պարտք համարելով աստ հրապարակաւ մեր շնորհակալութիւնը մատուցանել առ Հեղինակն իտալական - նաւային - սղագրութեան և իմբագրապետ Սղագրութիւն (La Stenografia) տնտամբ լուսամիտ ամսաթիւրին, մաղթելով փափաքանք՝ որ իւր սիրով մշտեալ այս արուեստն՝ փութով և յալով զարգացուն մն գտնէ նաև մեր աղգին և ուրիշ արեւելեան ժողովրդոց մէջ:

Հ. Ա. Թ.

ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ ԴՐՈՒԹԵԱՆՍ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻԲ

Սղագրութիւնն է տրուեստ մի, որ կ'ուսուցանէ՝ ըստ կարելոյն համառատ ժամանակի մէջ և 'ի փութագոյն ենթակայի գրել:

Փրանկիսկոս Գաւաթ կապելապէրիկի՝ զիւտէն վերջը՝ սղագրութիւնն՝ բանաւոր գրութեան յատկութիւն ստացաւ, ոչ միայն բառից կազմակերպութեան նկատմամբ, այլ և անոնց համառոտագրութեան օրինաբ: Այս օրէնքներն ոչ են ըստ կամս սահմանուած, ինչպէս էին երբեմն Տիրուեան արագագրութեան մէջ կամ յունական նշանագրութեան և կամ Թէլլերի երկրաչափական համառոտագրութեան մէջ, այլ վերածեալ են կանոնաւոր կատարեալ գրութեան մի:

Այս կապելապէրիկերեան գրութիւնն երկու գլխաւոր մասանց կը բաժնուի, որք են

Ա. ՏԵՍԵԱՆ ՍՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Բ. ԳՈՐԾԱԿԱՆ ՍՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Տեսականն կը պարունակէ այն սկզբունքներն և կանոնները, որովք բառերն կը գրուին: Գործնականն կ'ուսուցանէ այն կերպերը, որովք պատշաճ են 'ի զօրծ գրուիլ տեսականն

մասին սահմաններն. կամ տարբեր բացատրութեամբ ըսելով, կը ցուցնէ թէ սղագրութիւնն ինչ նպատակաց կրնայ ծառայել:

Տեսականն կը պարունակէ իւր մէջ.

1. Կազմութիւնն բառից, 2. Համառոտութիւնն բառից, 3. Զեղչումն բառից: Գործնականն կ'ամփոփէ իւր մէջ.

1. Սղագրութիւնն յարաբերական, 2. Սղագրութիւնն ատենալան:

Տեսականին առաջին մասն կ'ուսուցանէ զբոլմիւ բառերը ձայնագրապէս, այսինքն՝ ինչպէս որ կը չնուրիւն. և այս մասին ուսումն բաւական է՝ զաղափարաց պարզ հաղորդակցութեան համար. բայց որպէսզարկութեան բարձրագոյն աստիճանին հասնելու համար՝ անհրաժեշտ կարևոր է նաև երկրորդ մասին ուսումն:

Այս երկրորդ մասին մէջ կ'աւանդուին բառերը համառոտելու կանոններն. և համառոտելու աստիճանին և կերպին համեմատ՝ համառոտութիւնը երեք մասանց կը վերածուին, որք են.

1. Համառոտութիւնը այրուբնական տառից:

2. Համառոտութիւնը մասնիկներու .

1 Գրեալն 'ի Միւսիկի Պաւարիոյ, 'ի 1789 փետրուար 8, մեռեալ անդ 'ի 1849 յանուար 4:

2 Տէրոն՝ կրկերմի աշտարակեալն էր և գրագիր, որ

հրաքն իւր անուամբ կոչուած Տիրմիսն Նալմիքը, որք անաւ մասամբ ըստ կամս որոշեալ ձևեր էին, առանց յատկ կանոններու: